

Александар Ајосџолов

ИЗВЕШТАИ НА БЕЛГИСКИТЕ ДИПЛОМАТСКИ ПРЕТСТАВНИЦИ ЗА ИЛИНДЕНСКОТО ВОСТАНИЕ

У В О Д

По своето ослободување од холандската власт и по прогласувањето за независно кралство во 1831 година, Белгија доживува во XIX век гигантски развиток на своето стопанство. Тоа ѝ овозможува да се нареди меѓу развиените капиталистички земји и да води независна надворешна политика, делегирајќи свои дипломатски претставници речиси во сите европски држави. Така на пример, од 1836 година таа има свои претставници во Турција, а по ослободувањето на балканските земји и во нив испраќа свои дипломатски претставници: во Грција, во Србија од 1879 и во Бугарија од 1879 година. Во Македонија под турска власт, Белгија имала свој конзуларен претставник во Солун, а за настаните во периферните области на оваа турска провинција Белгија се интересирала преку дипломатските претставници на великите сили во Битола, Приштина, Скопје, Серез и др. Белгискиот дипломатски претставник кај Високата Порта во Цариград живо се интересирал за сè што се случило во пространата турска империја, добивајќи за тоа извештаи од своите претставници кои се наоѓале и на трите континенти од турските територијални владеења, како и од најмеродавните официјални и неофицијални личности во административниот центар на Османската империја. Во периодот кога интересот на големите сили, а особено на Австро-Унгарија и Русија, за Турција, а посебно за Балканот, стана мошне интензивен, белгиските дипломатски претставници одржувале мошне тесни врски со одговорните државно-политички фактори во Виена и во Петроград. Преку нив и преку нивните дипломатски претставници во Цариград и во другите седишта на дипломатските претставници во Турција, белгиските дипломати се информирале за сите комбинации што ги преземале или ги планирале великите сили во однос на Турција. Изненадува фактот дека белгиските дипломатски претставници во Турција уживале голема доверба кај официјалните личности од турската државна администрација и кај дипломатските претставници на странските држави во неа. Ангажираноста на Белгија на дипломатски план за судбината на Турција и на

нејзините владеења на Балканот, сосема е разбирливо и оправдано со оглед на тоа дека со добивањето на пространата колонија во Африка-Конго — од 1882 година, таа стана колонијална земја. Овој мошне богат колонијален посед уште повеќе го зголеми нејзиниот капитал до таа степен што требало да се бараат пазари за неговиот пласман и надвор од инаку, по пространство, малата метропола. Така на пример, Белгија судно го следела развојот на железничката мрежа, како и на другите сообраќајни врски и средства во Турција што кон крајот на XIX и во почетокот на XX век им ветувале огромни приходи на странските инвеститори. Во архивите на Министерството за надворешни работи на Белгија за тоа постои обемна архивска документација од она време за проектите и изградбата на железниците од Источната железничка компанија и за повеќето варијанти на планираната Санџачка железница. Впрочем, Белгија со свој капитал го изградила трамвајот во Солун.

Територијално незаинтересирана за Балканот, а поточно за Македонија, а економски сосема дорасната за да биде во постојани деловни ангажирања со своите партнери од големите сили, Белгија ја уживала нивната доверба во политиката што овие ја воделе на Балканот, односно околу прашањето за Македонија. Меѓу првите Белгија била известувана за политичките потфати било на Турција, како легитимен суверен во Македонија, било на другите заинтересирани странски сили. Често пати од Белгија биле барани мислења за конкретните чекори што биле преземани во врска со Македонија и нејзиното мислење било респектирано како на директно „незаинтересирана“ земја. Слободно може да се каже, врз основа на архивските материјали што сме ги консултирале, дека Белгија била меѓу првите информирана за планираните реформи од страна на Австро-Унгарија и Русија по прашањето на статусот на Македонија во турската царштина, без нужната дипломатска опрезност дека довербата што ѝ се укажувала ќе биде злоупотребена. Каква важност ѝ придавале големите сили на Белгија се гледа и од фактот дека за спроведувањето на „падарските“ реформи биле ангажирани во август 1903 година четворица белгиски офицери (два капетана и два потпоручника) што заедно со определените офицери од другите држави се наоѓале во Македонија како инструктори на турската жандармерија.

Белгиските дипломатски претставници го известувале својот министер за надворешни работи за сè што се случувало во Турција, односно во Македонија и во врска со неа, а и за она за кое сметале дека ќе е од интерес за нивното Министерство. Извештаите на белгиските дипломати имаат содржини од политички и од економски карактер (*corespondance politique — corespondance économique*).

Архивската документација се чува во Архивот при Министерството за надворешни работи на Белгија во Брисел и носи официјален назив — *Ministère des Affaires étrangères et du Commerce extérieur* — *Direction Generale A Service des Archives*.

Целокупниот архивски фонд е поделен на два дела: на Политичка преписка (*Corespondance politique*) и на економска преписка (*Corespondance économique*). Политичката кореспонденција се чува во зградата

на Министерството за надворешни работи, а економската кореспонденција во неколку депои надвор од оваа зграда.

Архивите се средени најнапред по земји од кои пристигнувале извештаите и за секоја земја се подредени по хронолошки ред и по редните броеви на номенклатурата на извештајот. Оригиналните документи се подврсани и подредени по томови. Во почетокот на секој том архивската служба има составено список на документите содржани во него со куса содржина за секој документ. Редните броеви од списокот на документите се пренесени и на соодветните документи во томот. Тоа ја олеснува работата на истражувачот и тој многу брзо може да го најде бараниот документ. Сите оригинали од документите се микрофилмувани во по три примероци и се чуваат на различни места заради безбедност.

Извештаите што овде ги објавуваме се однесуваат на 1903 година. Во нив се изнесуваат приликите во Македонија пред Илинденското востание, активноста на Австро-Унгарија и Русија околу планираните реформи за христијанското население во Турција и текот на Илинденското востание. Од извештаите за Илинденското востание се гледа дека интересот на белгиските дипломатски претставници (како на тие во Турција, така и на оние акредитирани во другите земји) бил мошне жив, што зборува во прилог на големата важност што му е придавана на овој најкрупен настан од поновата историја на македонскиот народ, не само од соседите и големите сили, туку и од една мала и така оддалечена од Македонија земја каква што е Белгија.

Во прилогов објавуваме 16 досега необјавени документи. Од нив 8 се однесуваат за времето пред Илинденското востание, но се во тесна врска со него, бидејќи зборуваат за подготовките на четите и народот за вооружените акции што му претходеа на масовното востание и што го навестуваат востанието. Од вкупно 16 извештаи 1 е испратен од Солун, 6 од Виена и 9 од Цариград.

Документите ги приложуваме по хронолошки ред според датумите што ги носат, а ги нумериравме со редни броеви

Оригиналните документи се напишани на француски јазик, од коишто извршивме препис, а овде ги даваме преведени на македонски јазик.

Белгиските дипломатски претставници, како припадници на „неутрална“ страна во однос на Турција, а посебно во однос на македонското прашање, можеле сосема слободно и со повеќе објективност да се искажуваат во своите извештаи, да размислуваат за деликатни политички и економски проблеми и да даваат свои заклучоци и сугестии.

Така на пример, во однос на планираните реформи од царска Русија и Австро-Унгарија, белгиските претставници ја немаат илузијата дека со нив нешто ќе се измени, туку декл е тоа само извесна мерка од заинтересираните големи сили за зачувување „status-quo“-то на Балканот. На овој начин се одложувало решавањето на македонското прашање во недоглед. Затоа македонскиот народ, поточно ВМРО, не само што не верувале во ефикасноста на предлаганите реформи, туку ги сме-

тале за непотполни и неприфатливи. Затоа ни за момент македонскиот народ не престанал да се подготвува за едно општонародно востание, надевајќи се пред сè во своите сопствени сили. Од друга страна големите сили, а во прв ред Австро-Унгарија и Русија, категорички се спротивставувале на било каква вооружена борба на македонскиот народ против Турција, плашејќи се, во таков случај, да не ја изгубат контролата над ситуацијата и да не им се пореметат плановите. Затоа Руската царска влада издала комунике со кое дала на знаење дека „... Русија не ќе жртвува ниту капка крв од своите синови, ниту педа руска земја ако словенските држави побараат да ја ликвидираат постоечката положба на работите (на Балканот — А. А.) со револуционерни или насилствени средства“¹⁾.

Низ овие извештаи сосема точно се прикажани ставовите на големите сили спрема Илинденското востание. Тие на Турција ѝ давале морална поткрепа и ја советувале да биде поенергична во задушвањето на востанието, за со неговото продолжување и ширење да не се комплицира положбата на Балканот²⁾.

Населението од Македонија немало доверба во ваквата политика на големите сили, а предложените реформи од Австро-Унгарија и Русија „ги сметало за недоволни и смешни“³⁾.

Инаку и самиот Киперс (Cuypers), белгискиот конзул во Солун, не само што ги сметал недоволни и непотполни реформите, туку мислел дека требало многу порано да бидат воведени „зашто сега е доцна, а Бугарите (мисли на Македонците — А. А.) се решени подобро да умрат отколку да не го спроведат тоа што го сметаат како свое свето задолжение — Македонија на Македонците“⁴⁾.

Овој белгиски конзул во Солун одлично ги познавал приликите во Турција, а посебно положбата на угнетената раја од Солунскиот вилает и мошне објективно ги изнесува причините за незадоволството и постојаното бунтовништво на македонскиот народ. Тој прави една, за времето смела, подлабока економско-политичка анализа за статусот на Македонија во Турција и извлекува сосема логични заклучоци. Така на пр., според мислењето на конзулот Киперс, „не би требало да се отпочне со административни реформи, туку со подобрување на земјоделството. Да му се даде на земјоделецот да јаде, а другото за него е малку важно. . . Повторувам, вели натаму белгискиот конзул, сè додека не се земе оваа мерка под сериозно внимание, ништо не ќе сторат ниту административните реформи, ниту дипломатските ноти, ниту убедувањата, ниту насилствата. Само од денот кога ќе се подобри економската положба на земјата, ќе може да се смета на траен мир. Само тогаш ќе може да се

1) Документ бр. 2 — Извештај на Белгиската легација од Виена.

2) Документ бр. 15 — Извештај на Белгиската легација од Терапија.

3) Документ бр. 16 — Извештај од белгискиот конзул во Солун до белгискиот дипломатски претставник во Цариград — конгот Egrenbol Dudzeel.

4) Иак таму.

очекува необичната глетка — Бугари се побратимуваат со Турци, со Срби, со Власи, со Грци, со сите раси²⁵⁾).

Во ова свое искажување, конзулот Киперс пред сè го имал предвид заостанатиот — полуфеудален чифчиски систем што бил главна причина за мизеријата на селаните чифчии и сопирачка на напредокот на Турција воопшто.

Освен за селаните и селското стопанство, белгиските дипломатски претставници, како припадници на развиено буржоаско општество во својата земја, имале потполно разбирање за улогата на буржоазијата во управата на земјата. Контот Дудзеел, дипломатски претставник на Белгија во Турција, се заложува македонската буржоазија и нејзината интелигенција „пропорционално“ да земат учество во власта и да им бидат достапни сите оние благодети што ги нуди државната администрација.

Извештаите на белгиските дипломатски претставници донекаде се разликуваат од извештаите на директно заинтересираните сили за Балканот и за Турција воопшто. Белгиските се пообјективни, ги зафаќаат посуштинските прашања и пореално гледаат на нивното решавање.

За некои искажувања во извештаите што не се од непосредниот терен на настаните, може да се има извесна резерва, како на пример дека во текот на Илинденското востание, бројноста на четите се зголемила, а некои чети дури имале и до 1.700 борци, што е сосема претерано, или дека македонските револуционери-востаници вршеле недела над мирното муслиманско население. Понатаму, на повеќе места, христијанското, поточно македонското население од Македонија, во извештаите се нарекува бугарско, а некаде македонско, Македонци и сл. Од ова се заклучува дека и белгиските дипломатски претставници, немале доволно познавање за националните проблеми на Балканот, па под влијанието на пропагандите на соседните држави на Македонија, во Македонија наоѓале Бугари, Срби, Грци и сл. Како и да е, со ова не се намалува вредноста на овие документи преку кои се изнесува положбата во Македонија непосредно пред Илинденското востание и во текот на Илинденската епопеја на македонскиот народ.

Уверени сме дека приложените документи ќе придонесат за уште појасно согледување на приликите во турската империја, положбата на македонскиот народ во неа, пожртвуваноста на македонскиот народ во текот на Илинденското востание и неговите патила при крвавото задушвање на востанието од страна на турската редовна војска и башибозукот.

²⁵⁾ Пак таму.

1.

Легација на Белгија
Бр. 90/49
Виена, 30 јануари 1903 год.

До Неговата Екселенција Баронот
од Фаверо, Министер на надворешните работи
Брисел

Господине Бароне,

Во последно време се зборува дека, со оглед на тежината на настаните во Македонија, Австро-Унгарската влада презела мерки, мобилизирајќи војски, за да биде готова за секоја евентуалност на Балканскиот Полуостров.

Одговарајќи на една интерпелација по тој повод, Министерот на народната одбрана, грофот Велсершајмб, се искажал накусо како што следува:

„Изјавувам дека овие зборови се без секаква основа, и дека во сегашниот момент нема никаква причина за ваква операција. Секоја година се работи на плановите за мобилизација, и она што веројатно дало повод за овие гласови, тоа е една нова наредба по повод на мобилизацијата, што предизвикала излишно дејство. Јас можам само да ја повторам вистината, што еден министер на војната е должен да ја знае, дека подготовки за мобилизација немало и дека нема никаква причина да се вршат такви подготовки”.

„Ова не ми пречи да изјавам дека е неопходно за секоја армија да биде готова, бидејќи во сегашната ситуација тоа е најдоброто претпазно средство против воени компликации”.

Дознав од воени аташеи дека во Босна и Херцеговина секоја година, по есенските маневри, се вршат дислокации на гарнизоните. Тие оваа година ќе се извршат во пролетта, за извесно време ќе се задржат старите гарнизони истовремено со новите, на тој начин, речиси, ќе се удвојат ефектите. Оваа мерка изгледа доволна за да ѝ се спротивстави на ненадејноста.

Повелете да ги примите, Господине Бароне, уверувањата за мојата највисока почит.

Боршграв

(Политичка кореспонденција, Австро-Унгарија, 1903, т. 71).

2.

Легација на Белгија
Бр. 17/97
Виена, 27 февруари 1903 год.

До Неговата Екселенција Баронот од
Фаверо, Министер на надворешните работи.

Брисел

Господине Бароне,

(Белгискиот дипломатски претставник, Боршграв вели дека австро-унгарскиот печат публикувал официјално комунике на руската

влада по повод проектираните заедно со Австро-Унгарија реформи, за Македонија уште од 1897 година⁶⁾. Во ова руско комуниче стои:

„... Овие мерки што ќе можат да се дополнат понатаму, изгледаат доволни за да им осигураат на христијаните значително подобрување на егзистенцијата. Освен тоа, во неколку области, по иницијатива на амбасадорите ќе биде организирана контрола од страна на конзулите за да се осигури стриктното извршување на реформите. За известувањата за добиените резултати, да навлезат колку што може подлабоко во центрите со словенско население, Владата нашла за потребно да ги прошири упатствата за суштината на материјата до претставниците на Русија на Балканскиот Полуостров”.

„Балканските држави повикани од жртвите на Русија на автономен живот можат ревносно да сметаат на поткрепата на Царската влада за сè што се однесува на реалните потреби и за заштита на моралните интереси на христијаните; но не треба да губат од превид дека Русија не ќе жртвува ниту капка крв од своите синови, ниту педа руска земја, ако словенските држави побараат да ја ликвидираат постоечката положба на работите со револуционерни или насилствени средства, и покрај мудрите совети што благовремено им се давани”.

Бугарската маса е недоволна од „Проектот за реформи”.

Боршграв.

(Политичка кореспонденција, Австро-Унгарија 1903, т. 71).

3.

Легација на Белгија во Турција Бр. 53/35 Цариград, 28 февруари 1903 год.	До неговата Екселенција Баронот од Фаверо, Министер на надворешни работи Брисел
--	--

Господине Бароне,

(Во овој извештај, белгискиот дипломатски претставник во Цариград најнапред зборува за конфликтот меѓу Романија и Бугарија околу Македонија, а потоа вели:)

„... Особено во Бугарија внатрешната ситуација од извесно време е доста тешка. Македонскиот комитет го искористи тоа за да

⁶⁾ „Својот однос како „заинтересирани” за приликите на Балканот, Австро-Унгарија и Русија го санкционираа со спогодбата од 1897 година. Во таа спогодба се потенцира принципот на „status-quo”-то на Истокот, зачувување на султановиот суверенитет и во „случај на потреба силен дипломатски притисок за одржување на мирот”. — Х. Г. Андоновски — Полјански, Ситуацијата во Македонија по Илинденското востание и Мирцштегските реформи, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, книга 8, (1), Скопје, 1955, стр. 18.

го проштри сè повеќе и повеќе своето поле на дејство и создаде една вонредно моќна организација. Отсега па натаму во Македонија постојат извесен број села каде што се наоѓаат вистински складови од оружје. Селаните се вежбаат да ракуваат со оружјето и по тој начин создаваат јатка на локална милиција, чијашто помош, во даден момент, ќе биде крајно корисна, бидејќи востание може да избувне истовремено во целата земја.

Ме уверуваат дека преносот на оружјето преку бугарско-турската граница се врши, речиси, јавно и најчесто со знаењето на турските власти. Македонскиот комитет, без сомневање, располага со значајни фондови кои му доспеваат под форма на доброволни прилози или по пат на присилни изнудувања. Еден дел од овие пари се троши на практичен начин, за царските и полициски чиновници, а другиот за функционерите од административниот апарат. Дезорганизацијата во сите служби, подмигувањето на чиновниците од сите видови, достигна такви размери во Турција, што слични дела на корупција, колку и неверојатни да изгледаат, постојано се вршат.

Впрочем, огромните успеси што Бугарите ги имаат во Македонија, можат да се објаснат само на тој начин.

Очигледно е дека Султанот не си дава точна сметка за оваа ситуација; тој е немоќен да изврши обид за реорганизација на отоманската администрација. Абдул Хамид се потпира врз 60.000 извршни војници настанети во Македонија на чијашто храброст, очигледно, тој може да смета. Неговото Величество, верно на својата традиционална политика, впрочем, ползува секој случај што му ја овозможува борбата за конкуренција што на Балканскиот Полуостров опочнала меѓу различните националности, за да ги засили меѓу нив неслогите, потпомагајќи ги ту едните, ту другите, но повлекувајќи ја, во последниот час воопшто дадената концесија или користејќи го првиот претекст за да го одложи извршувањето на даденото ветување”.

(Понатаму зборува дека Русија и големите сили се политички фактор на Балканот, па продолжува:)

„Ќе може ли движењето да се разгори до моментот што во Санкт Петербург ќе се оцени како поволен за општата ликвидација на политичката ситуација на Балканскиот Полуостров. Дали е уште далеку тој момент? Уште еднаш тоа се прашања на кои дури нè се ни обидувам да одговорам. Но не предвидувајќи сосема непредвидени настани за сега нема знаци кои би можеле да нè тераат да се плашиме од разгорување на борбата во текот на оваа година”.

„Што се однесува до Албанците, од извесно време наваму расположени се да користат секој случај за да ги покажат пред Европа своите аспирации за автономија”.

Повелете да ги примите, Господине Бароне, моите уверувања за висока почит.

Cont Errenbolt de Dudzeel

(Политичка кореспонденција, Турција, 1901—1903).

4.

Легација на Белгија
бр. 182/106
Виена, 4. март 1903 вод.

До Неговата Екселенција Баронот од
Фаверо, Министер на надворешните
работи
Брисел

Господине Бароне,

Министрите претседатели на Австрија и на Унгарија одговараа вчера на интерпелации за македонските работи.

Двајцата државници дадоа идентични одговори на сите главни точки; одговорот на Г. Кербер, пократок од двата, се однесуваше на прифатените реформи по општата согласност во времето на престојот на Грофот Ламсдорф во Виена.

Претседателот на австрискиот совет се обврза да даде уверување дека двете сили будно ќе следат реформите точно да се спроведат. Тој додаде дека христијанското население во Македонија наполно има интерес да им се довери на напорите на двете сили за да си ја подобри својата ситуација и да не прибегнува до насилнички дејства што би дало повод за репресивни мерки од страна на Турција.

Унгарскиот министер беше уште попрецизен. Тој рече дека проектот за реформи е апсолутно сообразен со договорот во Санкт Петербург од 1897 година; дека двете сили тврдо се решени да го поддржат „status-quo” -то, како од територијална гледна точка, така и од политичка и дека оваа цел е идентична со таа што беше прокламирана во колективната нота отпавена во 1897 година до Турција и до балканските држави.

Недоволен од оваа изјава, Господинот Де Сзелл додал, со многу решителен тон, дека силите не би допуштиле никаква акција од каде и да било што би имала за цел да го урне постоечкиот ред на нештата и, ако, и покрај овие предупредувања, населението се подаде на револуционерни интригирања, никој, дури ни Русија не би ја спречиле Турција енергично да ги задуши.

Оваа толку категорична изјава на унгарскиот министер претседател имаше за цел да докаже дека двете сили се решени да ѝ ги остават одврзани рацете на Турција за да задуши секој обид на востание. Во исто време Бугарија и населението на Македонија на најсериозен начин се предупредени дека треба да се воздржуваат да го попречуваат делото на реформите.

Двајцата министри претпоставуваат дека овие реформи ќе најдат на брзо извршување и сообразно со интенциите на силите. Тие немаа причини да ги согледуваат претпоставките за изјаловување (на реформите — А. А.) и последиците што би произлегле од тоа.

Повелете да ги примите, Господине Бароне, уверувањата за мојата висока почит.

Боршграв

(Политичка кореспонденција, Австро-Унгарија, 1903, т. 71).

5.

Белгиска легација
бр. 267/159
Виена, март, 1903 год.

До Неговата Екселенција Господинот
Барон од Фаверо, Министер на надво-
решните работи
Брисел

Господине Бароне,

Австро-унгарскиот официјален печат смета дека, ако реформаторската акција на Турција не напредува побрзо, срамот за тоа паѓа на Македонските комитети и на Бугарија.

Спрема овие весници, новото предупредување дадено од „*Монитор*“ на рускајта влада и извештаите на конзулите од Битола и Скопје, јасно укажуваат на изворот на злото. Не е Турција таа што треба да се држи одговорна за убиствата и насилствата, за разурнувањата и грабежите одбележани во официјалните извештаи туку таа серија од жестокости е дело на востанатите чети и нивните инспиратори. Не само Турците, туку и Грците и Србите се вознемирувани од четите, подобро не поминуваат ни Бугарите Македонци кои не се солидарни со борбата на своите ослободители — угнетувачи⁷⁾.

Со закана од смртна казна селаните се принудени да ги издржуваат четите, да даваат пари, да набавуваат прехранбени продукти и да земаат оружје⁸⁾.

Според извештаите од Битола Комитетите никогаш не развиле активност како сега. Постојат водачи кои претендираат дека се совладани од движењето, а не ја имаат потребната моќ за да го запрат. Еден кореспондент на „*Тајмс*“ од Софија, од друга страна уверува дека руските

⁷⁾ Во овој свој извештај дипломатскиот претставник на Белгија во Виена ги уопштува работите под влијанието на австро-унгарската политика спрема револуционерното движење во Македонија и странските национални пропаганди. Всушност, спрема извештаите на австро-унгарскиот конзул во Битола—Крал, револуционерните чети на ВМРО навистина вршеле егзекуции, но не над мирното турско население, туку над управници на турските имоти — чифлици, над падачи и бегови-злосторници што наидуваало на одобрување на рајата бидејќи за неа тие беа непосредни поддржници, на туѓинскиот систем на експлоатација и национално угнетување. — Данчо Зографски, Извештаи од 1903—1904 година на австриските претставници во Македонија, Скопје, 1955, стр. 12. Дури од документот бр. 18 (стр. 73) на истата збирка се констатира обратното дека: „Додека востаниците палат чифлици на намразените Турци, но ги штитат муслиманските селски жители, војниците и башибозукот досега опожарија тотално веќе над 22 христијански села“.

⁸⁾ Белгискиот претставник очигледно на ова место претерува, но во исто време не можел да сфати дека без цврста дисциплина, без решителна практична акција, ВМРО не би можел да ги активира заостанатите селски маси кои 5 векови го носеле јаремот на турското потисништво и кај кои надвладаа пасивната резистенција, та било потребно и време и големо трпение да се активираат и да им се стави оружје во рацете за вооружена борба за ослободување. Организацијата во тоа наполно успеа, за што зборува фактот дека селаните беа грбнакот на револуционерното движење. Вистина е дека при паѓањето во малодушност некои селани го предавале оружјето, но затоа биле строго наказувани од Организацијата. Впрочем такви мерки биле предвидени и во нејзиниот Устав и во правилникот на четите.

конзулства не ќе имаат веќе толку влијание врз словенското население. Мирољубивите совети давани од Егзархијата ќе останат без ефект. Успокојувачкото влијание што се очекуваше од применувањето на австро-руската програма за реформите сосема не би било применливо. Таму каде што проектираните реформи се познати, тие се претставувани како безначајни и недоволни; но општо земено тие се недоволни. Комитетските водачи ги напрегаат сите сили за да му попречат на населението да се информира за амнестијата и реформите. Несреќните христијани пред кои комитетите се претставуваат како негови вистински спасители, не требало да знаат дека Австро-Унгарија и Русија презеле акција која има за цел да ја подобри нивната судбина.

Инцидентот во Митровица го окупира вниманието на Балшпац. Турскиот амбасадор по тој случај ми рече дека за време нападот на градот од Албанците, Господинот Шчербина, рускиот конзул, поставен и покрај долгите и основани противења на Портата, давал наредби и ги следел операциите. Неговата рана не е безначајна. Ако подлегне, се мисли дека Русија, без да го менува својот општ став, би можела во најмала рака да ѝ наложи тешки отштети на Турција.

Махмуд Недим Беј ми претставува една жалосна слика за преследувањата што ги прават бугаро-македонските комитети над Турците и мирољубивото население.

Повелете да ги примите, Господине Бароне, уверувањата за мојата висока почит.

Боршграв

(Политичка кореспонденција, Австро-Унгарија — 1903, т. 71).

6.

Белгиски конзулат
Солун, 6. април 1903 год

До Неговата Екселенција Контот од
Дудзеел, Министер на Белгија

Брисел

Спротивно на она што се очекуваше предложените реформи од Русија и Австрија не предизвикаа никаков ефект над бугарското население од Македонија. Тоа ги сметало за недоволни и смешни. Точно затоа револуционерната пропаганда не престанала да биде мошне активна во целата област Румелија, во Битола како и во други места.

Ситуацијата од ден на ден станува сè повеќе и повеќе мрачна и тешко е уште сега да се предвидат фаталните последици што и покрај сè би можеле, да го доведат оптимизмот на европските сили во прашање. Така на пример, минатата недела во борбата во селото Абаличе⁹⁾, на 8 км. од Штип, една бугарска чета, составена од 30 луѓе, беше наполно уништена.

⁹⁾ Селото со такво име, оддалечено од Штип 8 км. не постои. Можеби се работи за селото Љуботен, Балван или Трогерци кои се оддалечени од Штип околу 8 км. но тоа не е назначено во извештајот.

Утредента, во една друга борба (нечитко) Бугарите однесоа една сјајна победа. Благодарейќи ѝ на помошта од селаните, тие натерале во бекство едно силно одделение од турски војници, откако истепале од нив значителен број. Потоа се случи бунтот на Албанците во Митровица и атентатот над рускиот конзул во тој град.

Во четвртокот изутрина овде пристигна една телеграма во која се соопштуваше дека Бугарите се обиделе да го кренат со динамит мостот на Ангиста на железничката линија. Двата носачи биле напoлно разурнати и мостот одново треба да се гради¹⁰).

Сето ова, без да се набројуваат дивјачките недела што ги вршат Бугарите, масакрирајќи ги на средновековен начин сите оние што одбиваат да членуваат во нивниот комитет, предизвикува вознемиреност.

Според моето скромно мислење, Европа ќе стори тешка грешка ако сè уште настојува да верува дека една слична револуција би можела да биде задушена со примената на проектираните реформи.

Не денеска, туку пред неколку години требало овие реформи да ги воведат; сега е многу доцна, а Бугарите се решени подобро да умрат отколку да не го спроведат тоа што го сметаат како свето задолжение-Македонија на Македонците.

Потоа, не би требало да се почне со административни реформи, туку со подобрување на земјоделството. Да му се даде на земјоделецот да јаде, а другото за него е малку важно, па макар да остане под власта на најавтократската влада.

Повторувам, сè додека оваа мерка не се земе на сериозно разгледување ништо не ќе сторат ниту административните реформи, ниту дипломатските ноти, ниту убедувањата, ниту насилството. Од денот кога ќе се подобри економската положба на земјата, ќе може да се смета на траен мир. Тогаш само ќе може да се очекува необичната глетка — Бугари да се побратимуваат со Турци, со Срби, со Власи и со Грци, со сите раси.

Леб! да му се даде на селанецот можност да има леб, другото ќе дојде потоа-такво е моето скромно мислење за сегашните настани, за кои се троши толку многу мастило, а уште повеќе се пролева крв.

Повелете да примите, Господине Министре изрази на мојата највисока почит.

А. Киперс

П. С. Ова писмо беше веќе напишано кога службата доби вест дека Бугарите тукушто ги пресекле телеграфските жици, за да ги спречат властите итно да испратат засилувања. Денеска пристигна еден брод со војска која ќе биде распоредена на цела македонска територија. Постојано се очекуваат пристигања и на други војски.

(Политичка кореспонденција, Турција, 1901—1903).

¹⁰) Оваа диверзија е извршена од четата на Гоце Делчев во месец март.

7.

Легација на Белгија
бр. 433/245
Виена, 10 јуни 1903 год.

До Неговата Екселенција, господинот
Барон од Фаверо, Министер на надворешните работи

Брисел

Господине Бароне,

Вчера во Собранието на народните пратеници Владата беше интерпелирана на многу енергичен начин по повод работите во Македонија.

Еден чешки радикален пратеник, господинот Клафак, поддржан од двајца други пратеници од неговата партија, отправи силен напад против Владата во врска со нејзината политика на Исток, украсувајќи го својот говор со не особено ласкави инсинуации.

Г. Кербер му одговори многу ладно прочешлувајќи ги добро сите легенди што ги предложи распалениот пратеник.

Тој изјави дека австро-руската Антанта по прашањето за реформите беше одобрена од сите држави потписнички на Берлинскиот договор и дека оваа Антанта е најдобриот гарант на мирот на Балканскиот Полуостров.

Портата, исто така, рече тој, го разбра помирливиот дух што го раководел тој аранжман и многу сериозно се заложува за лојално и потполно применување на проектираните реформи во Македонија.

Завршувајќи, Господинот Кербер потврди дека тој продолжува, како и во минатото, да влијае, што по Уставот има право, врз поранешната политика на Австро-Унгарија и тоа на широк план, а испадите на пратеникот ги оквалификува како „прав фрлена врз карпа“.

Повелете да ги примите, Господине Бароне, уверувањата на мојата висока почит.

Боршграв

(Политичка кореспонденција, Австро-Унгарија, 1903, т. 71).

8.

Белгиска легација во Турција
бр. 341/155
Терапија, 4 јули 1903 год.

До Господинот Барон од Фаверо,
Министер на надворешните работи
Брисел

Господине Бароне,

„... Што се однесува до Македонија, борбата продолжува низ целата оваа несреќна област. Се смета дека средно на ден има сто до стопедесет мртви. Веројатно е, како што се зборува, дека Комитетите ќе почекаат да се заврши жетвата за да ги удвојат напорите и да побараат да предизвикаат општо востание.

Јас не верувам дека овдека има некој амбасадор, министер, или било кое друго лице кое би било во состојба да го потврди ова, но фактот дека вакви зборови кружат и наидуваат на прифаќање, е доволен да докаже до каква степен ситуацијата останува нерешена и застрашувачка.

Повелете да ги примите Господине Бароне, уверувањата на мојата висока почит.

Cont Errenbolt Dudzeel

9.

Легација на Белгија
бр. 587/343
Виена, 8. август 1903 год.

До неговата Екселенција Господинот
Барон од Фаверо, Министер на над-
ворешните работи

Брисел

Господине Бароне,

Новостите од Македонија пак се неблагоприятни.

И покрај тоа што треба со резерва да се примат тревожните гласови што Русија ги шири за овие работи, не изгледа помалку вистинита закана на агитационите комитети дека ќе преземат акција, по жетвените работи, за да ја спроведат во дело.

Од секаде се соопштува за офанзивни акции од страна на четите, преуредени во последно време, со својствените им грабежи, динамитни атентати, разурнувања на мостови и пожари во муслиманските села.

Сакаат да го убедат Цариград дека тоа е последен адут на востанатите комитети, за да го свртат врз себе вниманието на Европа и да дојде до интервенција од нејзина страна. Оставена да смета на сопствените средства, како што се вели, новата агитација не може да трае повеќе од три недели и само, ако добива помош однадвор, ќе може да ја продолжи борбата.

За несреќа, оваа помош изгледа не ќе им биде откажана од Бугарија, чиешто држање е двосмислено.

Најдиректна опасност од новиот вриеж што се случува во македонските вилаети е тоа што муслиманското население не се подава на репресији против христијаните и покрај сите провокации на кои е подложено.¹¹⁾

Ако оваа евентуалност се оствареше, можеше да повлече многу тешки последици и од турските власти ќе зависи да се потисне тоа остварување преку брзо и енергично спречување на движењето што се зародува.

¹¹⁾ За почетокот на Востанието ова е донекаде точно (примерот со муслиманското село Алдиници до кое востаниците беа го испратиле познатото писмо повикувајќи ги неговите жители на солидарност со нив но при задушнувањето на Востанието башибозукот, регрутиран од муслиманските села му направи најголеми пакости и злочини на македонскиот народ. За ова Данчо Зографски, Извештаи. . . стр. 70—103.

Повелете да ги примите Господине Бароне, уверувањата за мојата висока почит.

Г. Анар
(Политичка кореспонденција, Австро-Унгарија, 1903, т. 71)

10.

Легација на Белгија во Турција До Господинот Барон од Фаверо,
бр. 410/177 Министер на надворешните работи
Терапија, 10 август 1903 год. Брисел

Господине Бароне,

Во политичкиот извештај што ја имав честа да Ви го упатам на 6-ти овој месец, под бр. 396/174,¹²⁾ зборував за многубројните симптоми од кои можеше да се предвиди блиската и жестоката реприза на револуционерното движење во Македонија.

Констатирав дека нашиот конзул во Солун, г. Киперс пишувајќи ми на 5-ти овој месец за да ми го испрати преписот од еден извештај што Вам Ви го беше испратил, е под истиот впечаток. Настаните незадоцнија да ги потврдат нашите предвидувања.

Од неколку дена наваму, особено Битолскиот вилает е театар на тешки инциденти. Не само што се случија доста значајни броби од кои само во една загинаа 50 турски војници; не само што има многубројни чети од кои само една броеа, како што ме известија, 1700 души¹³⁾ и што ги држат селата, туку се вршат и многубројни атентати на железниците. Ме уверуваат дека службениците од железничката линија Солун—Битола изјавиле дека не може да се продолжи службувањето на оваа делница. Впрочем, бидејќи востаниците ги прекинуваат насекаде телеграфските жици, може да се претпостави дека и самите власти се многу слабо информирани за текот на настаните, или во најмала рака известувањата им се застарени.

Во Царската палата многу се импресионирани од новостите во последниве денови. Неколку батаљони беа повлечени од Албанија за да се подзасилат војските што се наоѓаат во околината на Битола. Редифите¹⁴⁾ од Јанинскиот вилает биле мобилизирани, а од Цариград беа испратени офицери за засилување на борбата на теренот, што се заканува да земе доста големи размери.

Повелете Господине Бароне, да ги примите уверувањата на мојата највисока почит.

Cont Errenbolt Dudzeel

(Политичка кореспонденција, Турција, 1903—1907).

¹²⁾ Ваков извештај не најдов во Белгиските архиви.

¹³⁾ Секако дека се работи за повеќе здружени чети.

¹⁴⁾ Мобилизирани војници.

11.

Легација на Белгија во Турција
бр. 418/181
Терапија, 14 август 1903 год.

До Господинот Барон од Фаверо,
Министер на надворешните работи
Брисел

Господине Бароне,

Новостите што ваму пристигнуваат во врска со востанието во Битолскиот вилает и натаму се мошне лоши. Вчера пак се соопшти дека дигнале еден железнички мост од 13 метри и дека биле фрлени динамитски бомби врз логори и во касарни. Што се однесува до телеграфските комуникации, тие постојано се прекинуваат.

Нашиот конзул од Солун тукушто ми испрати препис од нов извештај што му го испратил на Вашето одделение. Мошне блиску до театарот на овие настани, Монсењорот Киперс, по сè изгледа е многу импресиониран од нив.

Колку и да изгледа претеран стравот што го изразува, сепак тој на најнепобитен начин ја докажува сериозноста на ситуацијата.

Повелете да ги примите, Господине Баорне, изразите на мојата највисока почит.

Cont Errenbolt Dudzeel

(Политичка кореспонденција, Турција 1903—1907)

12.

Белгиска легација во Турција
бр. 442/194
Терапија, 28 август 1903 год.

До Господинот Барон од Фаверо,
Министер на надворешните работи
Брисел

Господине Бароне,

Од ден на ден ситуацијата во Македонија станува се посериозна и алармантни вести ни пристигаат, една по друга, со вонредна брзина.

Како што во последно време Революционерниот комитет беше најавил, сега Одринскиот вилает служи за поле на акции на неговите обиди.

По разурнувањата извршени во околината на Кирк-Килисе¹⁵⁾, а за коишто зборував во мојот извештај до 23 овој месец под бр. 431/188, сега селата, разместени на брегот на Црното Море: Василико, Нетонак, Јени Ада, беа изгорени од востаниците тукуречи пред очите на руската флота. Додека, при пристигањето на бродовите, исплашено од електричните рефлектори населението беше побегнало, до тогаш ис-

¹⁵⁾ Сегашно Кркилер, 53 км. источно од Едрене, порано седиште на савцак.

туркано од бугарските чети до брегот, под истите рефлектори, 48 часа покасно, се качи на бродовите што го однесоа на влезот на Босфор¹⁶⁾.

Завчера нашиот конзул во Одрин ми соопшти пак за големото село Хаџи Телакли дека наполно изгорело. Господинот Бадети додава дека населението е мошне возбудено, дека сите способни мажи се повикани под оружје и дека центарот на вилаетот ги има сите белези на опсадена крепост.

Најпосле, вчера, тукушто пристигнав во градот, дознав за атентатот извршен ноќеска над конвенционалниот воз кој требаше да пристигне ваму во 7 часот наутро. Поединостите што по тој повод се раскажуваат така се бројни, а и контрадикторни, што јас ќе се воздржам да ги цитирам. Ке биде доволно да кажам дека се однесува на експлозијата на една динамитска бомба поставена во вагонот од III класа во кој била сместена кујна и штапјз. Од таа експлозија има 6 мртви од кои 4 Турчинки и петнаесетина ранети. Настанатата возбуда во градот од оваа вест, беше значителна. Огромна толпа цел ден ја опсадуваше железничката станица во Стамбол, но во 7 часот навечер ниту конвенционалниот воз, ниту Ориент-експресот пристигнаа.

Вчера вечер во Терапија соопштија за потполното разурнување на светилникот на Јени Ада.

На крајот научивме дека едно одделение од турски редифи што поминало пред Австро-унгарскиот конзулат во Скопје, стрелало од своите пушки во правец на таа зграда. Ова треба да се случило пред неколку дена. Скротени и настанети во градот, овие исти војници биле префрлени потоа со воз во друг реон. Кога возот повторно поминувал спроти Конзулатот, уште еднаш биле изгрмени вистински салви од пушки од прозорците на вагоните, за среќа без да ранат некого. Овој факт особено е важен, затоа што покажува до каква степен попустила дисциплината во војската.

Вчера вечер, разговарајќи со една група дипломати за оваа последна новост, еден од моите колеги рече дека би било интересно да се види дали овој инцидент ќе биде од таков карактер за да го натера најпосле австро-унгарскиот амбасадор да го напушти тивкото спокојство во кое досега, изледа, уживаше. Една од присутните личности побрза да каже дека ништо не ќе се случи и дека Господин Баронот де Калис (Calice)¹⁷⁾ наполно се задоволи од извинувањата и објаснувањата што му беа дадени и дека според нив станала грешка, бидејќи војниците мислеле дека стрелаат врз рускиот конзулат. Се разбира дека јас не можам да гарантирам за вистинитоста на последново тврдење, кое, по малку ми прилега само на една лоша шега.

Вчера имав долг разговор со дипломатскиот агент на Кнежевството во Цариград. Г. Гешов е загрижен од тоа што востанието го

¹⁶⁾ Во време на овие настани руски бродови вршеле демонстрации на Црното Море, со цел да ја приморат Турција да прифати реформи и да ја заплашат со окупирање на Босфорот и Дарданелите.

¹⁷⁾ Австро-унгарски амбасадор во Турција.

опфатило Одринскиот вилает, што се наоѓа во непосредна близина на Бугарија. Поголемиот дел од населението од пограничните села бега во Кнежевството и лесно можат да се случат конфликти.

Спротивно на мислењата на многумина од моите колеги, јас одамна мислев дека ситуацијата ќе се влоши и жалам што треба да констатирам дека сум бил во право. Јас сум скоро убеден дека оваа ситуација ќе се влоши уште повеќе и дека револуционерните комитети не ќе се разоруваат. Вистинска војна меѓу Бугарија и Турција не е веројатна. Султанот не ќе се реши на тоа, а Бугарија никако не би се осмелила да земе за тоа иницијатива. Впрочем, јас не гледам како би можела една војна, со каков било излез, да ја подобри ситуацијата на христијаните во Македонија. Она што е потребно тоа е, ако не потполна автономија, тоа барем еден значително изменет административен систем, што ќе му pozwолува на образувањот и просветениот дел од населението да учествува во него. Тоа население ја виде Србија, а потоа Бугарија што постепено се конституираа во независни земји и ќе имаат врз основа на регуларно установен буџет безброј платени места за распределување на своите сонародници. Точно за слична состојба на работите аспирираат со сите свои сили Бугарите од вишите класи на Македонија. Живеејќи во земја релативно сиромашна, пред сè земјоделска, со слаба трговија и лишена од секаква домашна индустрија, парализирани, Впрочем, од една злокобна администрација, што се спротивставува на секаков прогрес, а што се наоѓа наполно во рацете на завојувачите, тие бараат не само да се подобри состојбата на нештата и искажуваат, ми се чини, сосема правилно претензии самите тие да играат една пропорционална улога во администрацијата и да добијат во бројните платени служби, со коишто секоја модерна влада располага како што сака, средства за живеење што ќе им пружат извесна благосостојба. Точно во тие, сосема легитимни аспирации, што Силите до сега одбиваат да ги признаат, е јазелот на прашањето и сè дури не се реши овој проблем на повеќе или помалку задоволувачки начин, борбата ќе продолжи. Селанецот исто така страда од лошата турска администрација, но тој нема многу храброст и иницијатива за бунт. Управувачките класи го туркаат да земе оружје и често имаат мака додека да го убедат. Ете зошто селаните не го зачувуваат подолго, а веднаш кога ситуацијата ќе стане критична, тие го положуваат. Точно тоа се случи во Битолскиот вилает кој пред 8 дена беше во оган и крв.

Таму Владата натрупува толку многу војска што борбата стана невозможна, па голем број востаници доаѓаат, како што ме уверуваат, за да молат и да добијат прочка. При првата погодна прилика тие повторно ќе се кренат, а дотогаш, напорите на водачите се сосредоточени на Одринскиот вилает.

Населението на кнежевството, сосема природно, со симпатии гледа на Бугарите од Македонија и во извесна мерка ги помага. Мислењата, во врска со оваа помош многу се поделени, а некои личности дури претендираат дека сиот ефектив од четите ја поминува границата за да дејствува во Турција. Ова мислење ми изгледа мошне претерано,

и сегашната влада на Фердинанд прави, макар и со жалење, сè што е можно за да ги затвори границите, но не може да има никакво влијание на решенијата на комитетите што се наоѓаат во самата Македонија.

Очигледно е дека оваа ситуација не може да продолжи до бесконечност и треба да се надеваме дека, пред идната пролет, ќе успеат да се согласат за да се испита примената на некој ефикасен лек. Но досега не можев да најдам ни на какви знаци што би ми позволиле да поверувам во остварувањето на оваа намера. „Independance Belge“, навистина објавил, во еден од своите последни броеви, вест што се однесува за антантата на силите, чијашто дејност би била поткрепувана од присуството на руската флота во Босфорот и Дарданелите, со влегување на австро-унгарски војски во Турција и нивно спуштање дури до Солун и со едно крстарење на италијански бродови покрај бреговите на Албанија. Никој овде не го примил сериозно овој така наречен проект, а јас тешко ќе поверувам дека Франција и Англија ќе ѝ позволат на Русија сама да ги окупира теснините.

Cont Errembolt de Dudzeel

(Политичка кореспонденција, Турција 1903—1097

13.

Белгиска легација во Турција
бр. 458/202
Терапија, 7. септември 1903 год.

До Господинот Барон од Фаверо,
Министер на надворешните работи
Брисел

Господине Бароне,

Кога на 28 август, а под броевите 442/194, имав чест да Ви го испратам мојот последен политички извештај, ситуацијата овдека беше сметана како многу лоша не само од дипломатите, туку и од самата Отоманска влада. Овој впечаток се засили со последниот динамитен атентат, извршен на отворено море пред Бургас врз еден унгарски брод и тоа на први овој месец, на денот од Годишнината на качувањето на Султанот на престолот; сите во Цариград беа, повеќе или помалку, подлудени.

Оттогаш ситуацијата го измени својот лик. Најпосле се решија за задушнувањето на востанието да преземат енергични мерки, и како на Дворот, така и во Високата Порта, тврдат со најголема смелост дека редот и спокојството ќе бидат повторно воспоставени за петнаесетина дена. Но не е помалку возможно и речиси веројатно по 8 дена овој впечаток повторно да се измени, а овие продолжителни промени, ми се чини, навистина ја докажуваат сериозноста на ситуацијата.

Последните атентати над конвенционалниот воз во Кулели-Бургас и над унгарскиот брод во Црното Море, очигледно направиле лош впечаток на Европа. Се гледа само бруталниот факт со неговите

страшни последици, но никој не се запрашува колку страдале луѓето и до каква степен на огорченост и очајание стигнале за да се решат да прибегнат до таквите средства.

Ми посочуваат една статија од принцот Учонски во „Свет“, Орган на Славјанофилското друштво во Русија, кој, на некој начин ги велича Бугарите, додека германскиот официјален печат особено непријателски се однесува кон нив. Накратко, сега ветерот се свртел кон енергичното загушување на востанието од страна на војската. Особено окуражувачките зборови на германскиот амбасадор, што неодамна се врати од одмор, што му ги пренесе на Султанот во оваа смисла, го поттикнале Неговото Величество да ги раздвижи сите редици и илјави (овие последниве сега се именуваат редици од II класа) што беа повикани под знамето; нови војски беа испратени од Мала Азија и сега во Македонија треба да има приближно околу 300.000 вооружени луѓе. Се отпочнува со системот на големите воени операции од кои се очекуваат најдобри резултати, и како што реков погоре, се надеваат за 15 дена сè да се сврши. Не е потребно да додадам дека тоа ќе биде една кампања на уништување која ќе стави сè под оган и крв од што не ќе страдаат само востаниците. Тоа што стана во последно време во Крушево во време на преземањето на тој град од албанските редици, доволно е за да нè поучи во тој однос, а и вестите што ни пристигаат од неколку дена наваму, само ги потврдуваа овие бојазни.

Претставителот на императорот Вилхелм, во Цариград, одамна сака да го насочи Султанот кон насилно загушување. Ме уверуваат дека во време на неодамнешната аудиенција на баронот Маршал де Бикерштајн¹⁸⁾ му одржал на Абдул Хамид особено категоричен говор кој повлијаел да го прекине колебањето на Неговото Царско Величество. При овие услови не е чудно што отоманските власти специјално се расположени за заштита на германската амбасада во Терапија. Какви ќе бидат последиците од оваа нова акција? Дали востаниците ќе позволат да ги опколат во кругот што околу нив го создаваат? Дали Бугарија и натаму ќе може да остане обичен посматрач на борбата? Самата Русија дали не ќе интервенира за да ги запре убиствените и разурнувачки глетки што ќе настанат? Најодзади, турските војски, сега така многубројни, опиени од успехите што без сомневање ќе ги постигнат и од крвта што ќе ја пролеат, ќе сакаат ли да останат со пушка „при нозе“ кога ќе се најдат на границата? Нема ли место за плашење од поголемото или помалото доброволно навлегување на бугарска територија од нивна страна, а тоа да не предизвика избувнување на војна меѓу суверена Турција и вазалното Кнежество?

Сите овие прашања на кои за сега не би било можно да се одговори, сепак претставуваат толку евентуалности што можат да настанат.

Точно е дека генерал Петров¹⁹⁾ во Софија, од името на владата чиј претседател е, тукушто даде нова декларација за да ја потврди сво-

¹⁸⁾ Германски амбасадор во Турција.

¹⁹⁾ Рачо Петров.

јата намера да го зачува мирот. Но таквите зборови имаат само релативна вредност и ќе зависат само од правецот што ќе го земат настаните.

Што се однесува до Македонскиот комитет, тој досега покажа премногу енергија, истрајност и логика во делата за да може да допушти, во случај на повеќе или помалку успешно сега воено движење, да се откаже од борбата. При погоден случај борбата повторно ќе отпочне во полн размер во други делови на земјата. Впрочем може да се предвидува и постои бојазан дека дејноста на четите ќе се замени со, во истите размери, почести атентати со динамит сè дури не се создадат услови за продолжување на борбата.

Ситуацијата останува, значи, така тешка, без обид да се најде лек, без да се предвидува излез.

Силите изгледа се согласуваат да ги препуштат востаниците на одмаздата на Турците; самата Англија е дизаинтересирана од прашањето, а амбасадорите во Цариград зборуваат на начин, во помалку или повеќе прецизна форма, што може само да го охрабри Султанот во акцијата што ја отпочна. Само Сир Николас О'Конор²⁰⁾ прави исклучок и со страв зборува за ужасите што ќе настапат.

Јас, Впрочем, немаше ништо да кажам ако воената акција имаше единствена цел да ја смири земјата, за потоа да можат да се применуваат реформи, и ако можеме да се надеваме дека по борбата можат да се прават сериозни обиди во таа смисла. Но спрема овој извештај нема никаква илузија тоа да се стори. Никогаш Отоманската влада не ќе може сама да го промени, на ефикасен начин, својот административен систем. Дури и кога би и го припишале и неопходната добра воља за тоа, таа за тоа не би била способна.

За да се подобри режимот од кој страдаат нејзините несреќни провинции, треба според општа спогодба, да му се наложи на Султанот примена на важни реформи со согласност на доволен борј странски функционери.

Повелете да ги примите, Господине Бароне, уверувањата на мојата највисока почит.

Kont Errenbolt de Dudzeel

(Политичка кореспонденција, Турција 1903—1907)

14.

Легација на Белгија во Турција До Господинот Барон од Фаверо,
бр. 482/217 Министер на надворешните работи
Терапија, 21 септември 1903 год. Брисел

Господине Бароне,

Дали ќе отпочне војна меѓу Турција и Бугарија? Ќе може ли таа да се одбегне? Одговорите на овие прашања се голема преокупација

²⁰⁾ Англиски амбасадор во Турција.

на моментов. Во претходните извештаи реков дека оваа војна е малку веројатна. Денеска не би смеел да се носам со таква мисла зашто нешто сосема ситно е потребно за да избие таа. И од едната и од другата страна се стигнало дотаму дека и за Турција и за Бугарија војната е пожелна. Секоја е убедена во својта воена надмоќ и наполно верува во излезот на борбата, но и двете страни се плашат од идните настани, страхуваат од последиците и можните компликации.

Вама мобилизационите подготовки се спроведуваат со трескава активност, но во доста голем неред. Ефективите се далеку од тоа да бидат комплетни, и нашите воени аташеи преценуваат, по грижлива пресметка, дека општите сили во европска Турција всушност не ја надминуваат приближната бројка од 220.000 луѓе. А што се однесува до интендатурата, воените болници и др. и др. ме уверуваат дека се остваруваат при жалосни услови. Но во Военото министерство претендираат дека пресметките направени во однос на бугарската армија, се исто така претерани, дека Кнежеството не ќе може да стави во бојна готовност повеќе од 175.000 луѓе, а бидејќи неколку корпуси од турската војска за сега не се мобилизирани, а во случај на опасност Мала Азија би можела на европските вилаети да им достави голем број војска, затоа, повторувам, овде се наполно уверени во евентуалниот крај на една војна, при услови да нема никаква интервенција од надвор. Ете зошто воената партија станала особено силна и притисокот што сака да го изврши над Султанот станува сè повеќе и повеќе интензивен. Пред 2 дена еден млад офицер, пред да замине за својот полк во Македонија, со големо разбирање ми изложи, дека спроти востанието не би било можно да се намалуваат ефективите од војска за време на зимата, но од друга страна, царската каса не би можела за долго време да ги поднесува трошоците за таква една армија во бојна готовност и дека, следствено, најдобриот и единствен лек за да се тури крај на една таква неиздржлива положба е војната. Абдул Хамид не ќе ја земе иницијативата за тоа — такво е барем општото распострането мислење во дипломатскиот кор — но никакви други околности не можат да ја предизвикаат, така да се каже само од себе.

Меѓутоа, кампањата на задушувањето продолжува активно, но со незнатен успех. Ако сум добро информиран, четите најчесто ги одбегнуваат акциите на војската, распрснувајќи се благовремено, и бројот на убиените и заробените е мошне мал. Јас очекував да дојде до едно влошување со динамитни атентати, но изгледа дека водачите на движењето примиле, од сигурни места, многу итни совети што ги обврзуваат да ги прекинат, или во најмала рака да ги одложат овој вид акции кои им направиле многу штети во очите на Европа. Многу би сакал да верувам дека Комитетите ќе го прифатат тој совет, барем до претстојната средба меѓу царот и австро-унгарскиот император, од која средба очекуваат поволни резултати.

И покрај својата бројна надмоќност, макар што не успеваат да ги совладаат вистинските востаници, акциите на турските војски не се помалку крвави и опустошувачки. Причинетите штети се огромни,

а претстојната зима заплашува со глад. Чисто бугарските села не се секогаш тие што најмногу страдаат. Бугарските села се воопшто сиромашни и не се привлечни за ограбување. Побогатиот дел од населението повеќето се Грци, и особено Куц-власи (Романци), и точно во местата населени со овие елементи предимно се развиорува солдатеската²¹⁾. Не сакам да кажам дека тој начин на дејство е општ за турската војска. Некои виши офицери дури пројавуваат пофална усрдност за да поддржат во своите пукови задоволувачка дисциплина. Но од тоа злото не се намалува, туку резервистите (редифите) се особено главните виновници.

До денеска Европа ја посматра особено рамнодушно оваа глетка и изгледа е решена да не интервенира. Ме уверуваат дури дека по селам-лукот²²⁾ од минатиот вторник, не само германскиот амбасадор, но и самиот господин Зиновјев,²³⁾ го убедувале Султанот да истрае со овој начин на загушување и да вложи уште повеќе енергија за тоа. Сакам да се распрашам насекаде но не гледам да се појавуваат траги за интервенција, и се прашувам дали Бугарија ќе го следи примерот на Европа и дали ќе може да остане бесчувствена за страдањата на оние кои, и покрај тоа што живеат во турските вилаети, не помалку се нејзини синови.

Сегашната ситуација е многу чудна. Воопшто е докажано дека треба нешто да се преземе за да се подобри судбината на тие области, а ќе треба да се стори тоа по секоја цена, било по насилното загушување на востанието, или по успешно завршената за Турција војна. Впрочем, Султанот не ќе даде доброволно да се примени збирот од неопходните реформи. Дури ако Неговото Величество се согласи со тоа, отоманските власти не би биле способни да ги спроведат. Едно сложување на силите и притисок од нивна страна ќе бидат неизбежни. При вакви услови зошто да се чека сè да биде потопено во крв, половината од населението да биде докрајчено, а другата половина да биде сведена на најужасна мизерија? Зошто веднаш да не се интервенира и сега да се задолжи Султанот, со странска помош, да примени реформи кои и без тоа ќе мора да му се наложат веројатно во мошне блиска иднина? Последниов начин, многу почовечен, не е ли во исто време и најрационален и најлогичен?

Го запрашав утринава г. амбасадорот на Англија, дали силите секогаш се сложуваат во однос на нивната активност во Турција и дали верува во некаква размена на гледишта во врска со мерките што треба во иднина да се преземаат? Сир Николас О'Конор ми изјави дека не гледа никакви симптоми за недоразбирање. Неговата екселенција додаде дека изгледаат расположени за проучување на прашањето согласно пропозициите од минатата есен со тенденција, во секој вилает да го

²¹⁾ За ова Данчо Зографски, цит. дело, стр. 75, документ 20. При заземањето на Крушево од востаниците, турската војска и башибозукот ограбиле и опожариле 366 влашки и гркомански куќи, 203 дуќани и сл.

²²⁾ Аудиенција кај Султанот.

²³⁾ Руски амбасадор во Турција.

доверат на странски функционери спроведувањето на правосудството, финансиите и полицијата. Но ако добро ја разбирам ситуацијата, се однесува само на неофицијална размена на мислења и уште сме далеку од секако решение.

Повелете. . . итн.

Kont Errenbolt de Dudzeel

(Политичка кореспонденција, Турција 1903—1907)

15.

Легација на Белгија во Турција
бр. 504/226
Терапија, 3 октомври, 1903 год

До Господинот Барон од Фаверо,
Министер на надворешните работи
Белгија

Господине Бароне,

Последниве денови силите направија нови постапки како во Цариград, така и во Софија, за кои европскиот печат веќе најави, но сепак, сметам за корисно овде да ги резимирам.

Отоманската влада и владата на кнезот Фердинанд беа предупредени уште еднаш, и тоа со доста одредени зборови, дека во случај на војна не би требало да сметаат на никаква туѓа интервенција; дека излезот на евентуалната борба со ништо не би го изменил расположението на силите и дека последните се тврдо решени, што и да се случи, да го продолжат, со потребната енергија, применувањето на проектаните реформи.

Со еден друг акт амбасадорите на Австро-Унгарија и Русија и соопштуваат на Високата Порта дека сегашната кампања за задушвање сосема не е таква каква би требало да биле; дека од една страна треба против востаниците да се преземаат посериозни акции од воена гледна точка и особено поефикасни, а од друга страна веднаш да се прекираат со страшните дела на убиства, грабежи и разурнувања што се вршат над мирното и неофанзивно христијанско население.²⁴⁾

Ако треба да верувам на мошне сериозните извештаи што ги добивам, произлегува дека турските генерали и офицери сосема малку се трудат да ги досегнат четите. Се шетаат по патиштата, ноќно време почиваат и колку што може повеќе одбегнуваат секаква позначајна борба. Ете зошто загубите што ги претрпуваат востаниците се релативно слаби. Кога турската војска ќе пристигне во близината на некое село, за кое се сомнева дека има вооружени востаници, неколку, доста ретки, истрели од топ служат за предупредување на востаниците, и ако тие не се осекаат доволно силни, побегнуваат без да бидат преследувани.

²⁴⁾ Поопширно кај Х. Г. Андоновски — Полјански, Ситуацијата во Македонија по Илинденското востание и Миршштегските реформи, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, том 8 (1), Скопје, 1955, стр. 21.

Точно тогаш војниците навлегуваат во местото и потопуваат сè во оган и крв, а кога ние често пати читаме во цариградските весници дека во таа и таа битка голем број „комитации“ биле убиени, всушност само жителите на местото биле масакрирани. Така тоа бива најчесто. Што се однесува понекогаш до мошне значајните загуби претрпени од турските војски кога ќе најдат на поставени заседи, за нив не станува збор, или пак цитираниот број на убиените и ранетите е сосема безначаен. И навистина би било несфатливо, Султанот-Калиф на верниците — да се осмели да им признае на своите народи дека неговата армија е победена.

Горенаведените постапки особено беа истакнати од сите амбасадори и тие не останаа незабележани.

Непостојаните воинствени намери изгледа малку се смирија. Некои движења на трупите кон границата, по претходно одобрување, чиишто последици би биле многу тешки, се запрени и од едната и од другата страна.

Султанот ветил не само дека ќе престанат разурнувачките сцени, туку создал воени совети и наредил офицерите што наредувале или толерирале вакви ексцеси да бидат накажани.

Најпосле, Турција и Бугарија ги обновиле директните преговори кои Г. Начевич ги беше започнал во време на своето патување во Цариград во минатата пролет²⁵). Овој државник ќе се врати ваму како дипломатски агент, а Г. Гешов е преместен во Виена. Барањата формулирани во Софија особено се однесуваа на општинската автономија, но вчера пак Господинот англиски амбасадор ме уверуваше дека Великиот везир откажува да соопшти било каква поединост за размената на овие гледишта.

Меѓутоа Султанот презел иницијатива кон Генералниот инспектор на вилаетите²⁶) да додаде еден совет, составен од претставници на разните христијански националности што живеат во Македонија, а отоманските власти, се чини, вложуваат големи надежи во ефикасноста на оваа мерка.

Одвај ли е потребно да додадам дали сето ова што го резимирав ќе даде некој сериозен резултат, дали офицерите нема да бидат накажани, дали разурнувањата ќе бидат запрени, и дали преговорите со Бугарија ќе завршат и дали комисијата ќе биде слушана.

Засега ваму се настојува да се добие во време, да се стаса до почетокот на зимата, што нужно ќе доведе до прекин на борбата со востаниците и се замислува дека со забавувањето на критичниот момент

²⁵) Поопширно за овие преговори, Манол Пандевски, Политиката на Бугарското кнежевство спрема македонското ослободително движење и бугарско-турските односи (1903—1904), Гласник на Институтот за национална историја, V, 2, Скопје, 1961. Овие преговори се водеа за да се избегне војната меѓу Турција и Бугарија. За таа цел двете страни решија да ги затворат заедничките граници за да не преминуваат чети во двата правца.

²⁶) За таков беше назначен Хилми-паша со Султаново Ираде од крајот на 1902 година.

за неколку месеци ќе се постигне значаен успех. Впрочем не се сомневаат дека ќе го совладаат востанието, и, ако успеат во тоа, тогаш би почнале на пролет со серија мерки кои привидно би имале за цел да ги применуваат бараните од Силите реформи, но всушност целта им е уште еднаш да добијат во време.

Меѓутоа, сосема малку е веројатно да се оствари последната евентуалност, дури и при претпоставка Турците да се искрени во своите обиди да ги воведат овие реформи, што се и недоволни, па дури и да можеа да ги реализираат, комитетите не би им дале време за тоа. Востанието не ќе го положи оружјето. Сегашниве разурнувања можат само да му донесат нови борци, и покрај постоењето на можноста да се одлагаат работите до зимата, борбата повторно ќе започне напролет.

Засега, изгледа, ги очекуваат резултатите од средбата на царот и на императорот во Виена²⁷⁾. Во Софија, како и во Цариград се колебаат, и мене ми се чини дека бугарската дипломатија маневрира со многу претплазливост и вештина во овие мошне тешки околности, прави сè за да интервенира во поволен момент.

Напротив, општата акција преземена од Русија и Австро-Унгарија се судрува со една сè потешка ситуација и мене ми се чини дека и претстои потполн неуспех. Кога кон крајот на минатата есен двете влади го испратија на своите амбасадори проектот од реформите што го беа изработиле, нивните екселенции беа на мислење дека проектот е многу опширен и дека содржи клаузули што Султанот не би можел да ги прифати. Баронот de Kalis (Calice) и Г. Зиновјев тогаш на проектот му додаде свои амандмани, земајќи ја одговорноста за извршување. Во Петроград и во Виена му се доверија на опитот на овие дипломати за работите на Ориентот и им дадоа разврзани раце²⁸⁾.

Имајќи ја предвид единствената желба да се подржува мирот и „status quo“-то на Балканот, се забораваат поуците од минатото и многу лекомислено сметаат дека ќе биде лесно остварливо да се наведе Султанот доброволно да ја изврши многу умерената програма за реформи што му ја наложуваат. Сите луѓе овде, што добро ги познаваат манирите на Турците, беа многу изненадени од наивноста на слична претпоставка, а што се однесува до мене, уште од почетокот не сум имал никакви илузии по тој повод.

²⁷⁾ Во екот на Илинденското востание во Виена се состанаа австро-унгарскиот император Франц Јосиф и Рускиот цар Николај II. Како резултат на таа средба донесени се и Миршштегските реформи. Види X. Г. Андоновски — Полјански, цит. дело.

²⁸⁾ Се однесува на таканаречените падарски реформи или уште познати како февруарски реформи донесени во февруари 1903 година по спогодбата на министрите на надворешните работи на Австро-Унгарија и Русија. За да не дојде до вооружена интервенција, Султанот се согласи, според овие реформи, да се преустрои жандармеријата, да се назначуваат жандари и падари и од христијанското население, да се замени десетокот со државен данок и сл. За преустројство на жандармеријата беа предвидени странски инструктори, меѓу кои и 4 белгиски офицери. Овие реформи беа изиграни од Султанот, Поопширно, X. Г. Андоновски — Полјански, цит. дело, стр. 18—19.

За да може да се поправи положбата во Македонија, без да се одземаат овие провинции од Турција, би требало Силите да се заложат за една програма за реформи, која би можела да се примени само со помошта на странски функционери. За да се постигне тој резултат, истите Сили би требало да усвојат единствен јазик пред Султанот, мошне енергичен, ако е нужно, придружен со потребното заплашување. Но очигледно е дека ќе биде мошне тешко да се постигне таква согласност. Освен тоа дали оваа акција ќе може да преодолее некои пречки, меѓу кои е фанатизмот што ќе го пројави муслиманското население, а што не е помалку важно.

Ќе биде, значи, многу повеќе за претпочитање турскиот Суверен да се согласи и да тргне по патот на сериозни концесии, а сега сè уште не е доцна тоа да се бара. Колку и да станала тешка ситуацијата, желбата да се поддржува „status-quo“-то на Балканот е така голема од страна на Силите, што тие не ќе се покажат така претенциозни откога ќе видат дека Неговото Царско Величество има искрена намера и лојален почеток за извршување на реформи, што имаат тенденција да му позволат на христијанското население да учествува во управувањето на тие области. Познавам луѓе кои му го дале на Абдул Хамид овој совет, и тоа не се туѓинци, туку негови поданици, што вака му зборувале, но истите тие луѓе беа принудени да ми признаат дека овие совети, што и да се случи, не ќе бидат следени. Никогаш Султанот не ќе сака да прави концесии. Во тој однос не треба да се прават никакви илузии и дури ќе речам дека би му било некако морално невозможно, така да се рече, да се согласи на тоа. Ете зошто, без двоумење ќе додадам дека уште отсега овие провинции можат да се сметаат како изгубени за Турција

Повелете. . .

Kont Errenbolt de Dudzeel

(Политичка кореспонденција, Турција, 1903—1907)

16.

Легација на Белгија во Турција
бр. 522/233

До Господинот Барон од Фаверо,
Министер на надворешните работи

Терапија, 20 октомври, 1903 год.

Брисел

Господине Бароне,

Во последно време царските војски употребија многу поголема енергија во својата загушувачка кампања против востаничкото движење во Македонија. Несомнено тие постигнаа многу сериозни успеси многу востаници беа убиени или заробени: повеќето од четите беа распрснати и мошне значително количество оружје им беше предадено на отоманските власти од оној дел на населението, кое, откако побарало и добило милост, повторно се вратило во своите домови. Господин

Готие, вице конзулот на Франција во Битола, во последно време дури го информирал Господинот амбасадор на Републиката дека тој не само што го смета востанието во неговиот вилает како дефинитивно со-владано, туку дека не гледа како ќе биде можно повторно да се крене на пролет. Давајќи ми ги овие податоци, Господинот Констанс²⁹⁾ ми рече утринава, според неговото мислење, дека меѓу сите странски конзулски агенти Господин Готие е тој којшто можеби заслужува најголема доверба.

Впрочем фактот е непобитен. Востанието значително спласна. Успехот на војските, покоректното држење на Бугарија, како последица на мисијата на Г. Начович, најодзади, приближувањето на зимата и исчекувањето на решенијата што ќе се донесат по средбата помеѓу царот и австроунгарскиот император, претставуваат една целост од причини што доведоа до овој резултат.

Треба да се спомне дека револуционерните комитети беа принудени да се откажат од борбата и прашање е дали повторно би почнале при прв случај.

Јас го изложив мојот начин на мислење во врска со тоа во претходните извештаи коишто имав чест да Ви ги испратам, Господине Бароне, но очигледно е дека ситуацијата ќе се измени според решенијата што ќе се донесат и според мерките што ќе се применат во текот на оваа зима.

Амбасадорите на Австро-Унгарија и Русија добиле од своите влади нов проект на барањата што треба да му ги претстават на Султанот, но до денеска по тој повод ваму воопшто не сме известени. Се зборува дека Баронот де Калис и Г. Зиновјев и овој проект, како и оној од минатата зима, го сметаат претерано радикален и невозможно е да биде одобрен од страна на турскиот суверен. Се мисли дека нивните екселенции се зафатиле да го дополнат во тој дух. Се вели исто така дека двете влади не се сложуваат за суштината на контролата што треба да се воведи. Русија барала за таа цел значително да го зголеми бројот на конзулските агенти во Македонија, а Австро-Унгарија одбивала со тоа да се согласи. Најодзади се зборува за искажаната желба од други држави а особено од Италија, да земат учество во оваа контрола. . . Тоа се гласови за кои не можев да добијам позитивни податоци и господата амбасадори на Франција и Англија, со коишто имав подолг разговор, ми направија впечаток дека и тие се слабо известени. Но и двајцата веруваат дека новиот проект уште еднаш ќе биде безначаен и не ќе може да даде сериозни резултати.

Султанот очигледно многу е импресиониран од настаните во последно време. Лично одушевен од добри интенции, проникнат од потребата да донесе лек за ситуацијата, истовремено тој би сакал да ги испревари мерките што застрашуваат. Објавувањето на комуникето, во турските весници, Господине Бароне, чиј превод чест ми е овде да

²⁹⁾ Француски амбасадор во Турција.

Ви го приложам, е последица на овие расположенија³⁰⁾. Неговото императорско Величество навистина дал најпрецизни заповеди и дозначил мошне значајна сума за надоместување на загубите причинети од неодамнешната кампања за задушвање и за помош на овие несреќни жители³¹⁾.

При тоа, Абдул Хамид не ќе пропушти, добронамерно, да донесе решенија што би имале за цел во Македонија да се воведат некои реформи и да го подобри постоечкиот режим на управата таму. Но за жал, сегашната организација е таква што овие решенија не ќе бидат наполно извршени. Освен тоа тие не ќе бидат доволни, а има еден вид концесии, впрочем, многу потребни, коишто „Калифот на верниците“ никогаш не ќе може да ги прифати. Меѓу другото, зборот „контрола“ предизвикува кај Султанот мошне непријатен впечаток; Господинот амбасадор на Франција ми забележа дека е грешка да се изговори тој збор и дека ќе биде лесно на проектираната мерка да ѝ се даде, наизглед, понеофанзивен назив. Но Г. Констанс мисли дека, кога би било возможно, да се создаде меѓу силите една Антанта со задача да ѝ наложи на Турција функционирање во Македонија на еден надзорен совет што би имал меѓународен карактер и кој би се состоел од независни луѓе, тогаш навистина би се нашол ефикасен лек за ситуацијата.

„L'Independance Belge“ од саботата, 17 овој месец, зборува за, предадена нота на Високата Порта, во која амбасадорот на Англија, наводно го барал непосредното применување, како во Македонија така и во Ерменија, на индицираните реформи во Берлинскиот договор. Знам дека оваа новост наполно е неистинита. Досега ниту еден амбасадор, по повод прашањето на Македонија, не депонувал изолиран официјален акт и согласноста меѓу силите не е раскината.

Повелете да ги примите . . . итн.

Kont Errenbolt de Dudzeel

(Политичка кореспонденција, Турција, 1903—1907)

Александар Ајостолов

ОТЧЕТ БЕЛГИЙСКИХ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ О ИЛИНДЕНСКОМ ВОССТАНИИ

Резюме

Белгийские дипломатические представители зорко следили за всем что происходило в Македонии, хотя и Бельгия не была территориально о ней заинтересована. Интерес Бельгии о Турции имел прежде

³⁰⁾ Такво комунике не најдов во белгиските архиви.

³¹⁾ Спомнатите суми ни оддалеку не беа доволни да ја санираат срашната положба и да ги задоволат потребите на несреќното население.

всего экономический характер, так как и она, как и другие капиталистические государства находила сбыт своему капиталу на Балканах. Поэтому, в сравнении с другими балканскими государствами и великими силами (Австро-Венгрия и Россия), Бельгия была гораздо объективнее в оценке положения в Македонии что видно из приложенных отчетов ее дипломатических представителей. В сущности и они, как и большинство дипломатических представителей других государств, механически употребляют болгарское имя для названия македонцев, принимая это от соседней болгарской пропаганды, но все-же часто употребляют и настоящее македонское имя христианского населения в Македонии.

Турецкие официальные круги именно из за „нейтральности” Бельгии по балканским вопросам, имели больше доверия к бельгийским дипломатическим представителям, так что в 1904 году в Македонию были назначены четыре бельгийских офицера для осуществления Мирцешгских реформ.

Отчеты бельгийских дипломатических представителей, которые мы здес впервые объявляем, относятся к Илинденскому восстанию или они в связи с ним. Из всего шеснадцати отчетов, один был послан из Салоники, шесть из Вены и девят из Константинополя. Оригинальные документы были написаны на французском языке.

В этих документах особенно подчеркнуты соперничество на Балканах между царской Россией и императорской Австро-Венгрией и реформы которые они хотели навязать Турции с целью сохранения „статуса-кво” на этом полуострове.

На документах видно что царская Россия особенно сопротивлялась освобождению Македонцев от Турок путем вооруженной борьбы. Но македонский народ и его ВМРО не имали доверия к реформам которые предлагали Австро-Венгрия и Россия, но и дальше готовились к вооруженной борьбе и не слушали „миролюбивых советов России и болгарской егзархии”.

И бельгийские дипломатические представители не имели доверия к предлагаемым реформам, считая что они ороздали, неполноценные и что Турция ни в коем случае не согласится дословно их осуществить, а только видимо примирилас с ними что бы получить во времени.

Для бельгийских представителей большую важность имели экономические реформы которые освободели крестьянина от гнета и зависимости чифликсайбии.

Отчеты которые прямо относятся к Илинденскому восстанию содержат важные данные насчет вооруженя македонского народа, о его массовом участии в борьбе против турецкой силы и об успехах которые Македонцы имели в этой борьбе. Бельгийский консулярный представитель в Салониках, Киперс, сообщает о диверсиях повстанцев на железнодорожных и телеграфических линиях в Битольском вилайете. Ест сведения и о борьбе повстанцев в Одринском.

Подавление Илинденского восстания по этим отчетам было очень жестоко, особенно жестоки были турецкие башибузуки. Для более скорого подавления восстания, царская Россия предлагала Порте предпринять энергичные меры в восставших частях Македонии, но что бы она не позволяла аскерам и башибузукам зверскую расправу над мирным македонским населением.

В отчетах много места посвящено дипломатической активности Болгарии предпринятой в Константинополе и ее обязательству не помогать повстанцам которые борились, как говорится в одном донесении, за то что бы „Македония принадлежала Македонцам”.

В общем во всех отчетах бельгийских дипломатических представителей, подтверждается известная политика великих сил по отношению к Македонии и непосредственным способом мы знакомимся с некоторыми новыми моментами относящимися к положению македонского народа в Турции.